

Summary
V.D.Hubiak

Organization of Work of Summer Health-Improving Institutions on the Basis of Pedagogical Ideas of V.O.Sukhomlyns'kyi

The problem of adopting methods of practical activities of Children 's summer sanitation camp of Pavlisk secondary school in Kirovograd region according to V.O. Sukhomlinskiy 's pedagogical ideas is very important in our days. Education of contemporary children needs new methods and ways for educational process. However, the results will be reached only after using new ways and methods of education, especially the experience of a great Ukrainian teacher V.O. Sukhomlinskiy.

Key words: *V.O. Sukhomlinskiy, children's summer sanitation establishments, camps, children, schoolchildren, leaders, the educator, sanitation, rest, methods of education, games, summer.*

Дата надходження статті:

„28” серпня 2011 р.

УДК 373.31.032(045)

В.Ф.ДЕРКАЧ,

директор школи

(с.Павлиш Онуфріївського району Кіровоградської області)

Уроки мислення серед природи – один з найголовніших засобів формування особистості молодшого школяра

У статті автор розкриває досвід роботи вчителів початкових класів з розвитку мислення та зв'язного мовлення молодших школярів в контексті педагогічної спадщини В.О.Сухомлинського.

Ключові слова: *мислення, особистість, засоби, спостереження, урок.*

Спливають непомітно дні, минають роки, відбуваються зміни та реформи в освітянській галузі, та не втрачає своєї актуальності неоціненна педагогічна спадщина видатного Добротворця з Павлиша, учителя, ім'ям якого названі вулиці та навчальні заклади, на ідеях якого виховуються тисячі молодих людей. Сьогодні можна тільки дивуватися, наскільки чітко В.О.Сухомлинський уявляв майбутнє школи.

З перших днів роботи в Павлиській десятирічці він особливо велику увагу приділяв дітям дошкільного та молодшого шкільного віку. Пригадує заслужений учитель України Г.Я.Вовченко, яка багато років працювала під безпосереднім керівництвом видатного педагога: „Пам'ятаю як одного разу на перерві в учительській виникла дискусія з приводу того, з якого віку діти можуть навчатися в школі. Присутні висловлювали різні думки. Василь Олександрович свою думку не висловив, залишивши всіх при своїх переконаннях. Наступного дня він запросив до учительської мого 5-ти річного сина і, не звертаючи ні на кого уваги, почав з ним розмову. Запитував які він знає країни, їх столиці, просив показати на карті. Поспілкувавшись з ним, він взяв хлопця за руку і вийшов на подвір'я школи, залишивши всіх в роздумах – коли дитина може розпочинати навчання, коли вона найкраще запам'ятовує. Це була його відповідь колегам на дискусію попереднього дня”.

Василь Олександрович був переконаний в тому, що дитина розвивається до семи років завдяки отриманим враженням з навколишнього світу. Тому він особисто готував до навчання в школі шестирічних дітей. Він створив для них „Школу радості”, про яку розповів у книзі „Серце віддаю дітям”. Двічі на тиждень він вів майбутніх першокласників у природу, вчив спостерігати та відчувати красу природи.

Видатний педагог проводив велику роботу з учителями, які повинні були працювати з молодшими школярами. З його ініціативи з 1956 року вчителі початкових класів організовано розпочали проводити підготовку дітей дошкільного віку. Це давало бажані результати. Вчитель мав можливість познайомитися зі своїми майбутніми учнями, мав достатньо часу щоб приділити увагу дітям, які прийшли до школи не підготовлені до навчання.

„Влітку 1960 року, – розповідала Жаленко К.М., – Василь Олександрович наполегливо готував мене до роботи в першому класі. Детально пояснював як необхідно працювати, приносив зі своєї бібліотеки і рекомендував читати необхідну методичну літературу. З 01 серпня ми зібрали майбутніх першокласників. Директор проводив цікаві бесіди з ними, наполегливо допомагав мені готуватися до занять. І ось перші уроки, перші радощі й невдачі. Він уважно стежив за кожним моїм кроком, відвідував мої уроки, детально аналізуючи кожний. Розробивши тематику уроків

розвитку зв'язної мови та мислення серед природи, порекомендував розпочати їх проводити з учнями мого першого класу. „Ми будемо вчити наших першокласників говорити і мислити серед природи”, – наголосив В.О.Сухомлинський. Тему першого уроку він визначив так: „Живе й неживе в природі”. Ми довго ходили з Василем Олександровичем подвір'ям школи і ретельно визначали, які об'єкти будуть спостерігати діти”.

Щороку вчителі проводили по кілька уроків в шкільній теплиці, в живому куточку школи. Педагог вимагав, щоб учні не лише вивчали будову рослини чи тварини, а щоб осягнули зв'язок функцій окремих органів з умовами життя. Він наголошував: „Серцям наших дітей якомога раніше треба відкривати і дивний світ природи, і чарівний світ мистецтва, світ казки і самого життя, бо все це засіває ниву дитячої душі зерном добра, правди, любові, вірності, справедливості”.

Василь Олександрович розробив „300 уроків мислення в природі”, на яких, за його словами, відбувалося „живе спілкування з природою”. Ці уроки допомагали йому, а згодом і всім учителям початкових класів, які їх проводили, одержати перші уявлення про індивідуальні особливості кожної дитини, розвиток її мислення та сприйняття нею оточуючого світу.

Аналізуючи плани роботи Павлівської школи, гортаючи сторінки протоколів педагогічних рад, спостерігаєш, що питання, пов'язані з методикою проведення уроків мислення і зв'язного мовлення, часто виносилися на обговорення на засідання педагогічної ради. Директор школи охоче ділився з учителями початкових класів своїми думками „про подорожі” в природу.

Так, на засіданні педагогічної ради 28 серпня 1965 року обговорювався план роботи школи на 1965-1966 н.р. Серед інших питань розглядалися такі:

- Складання творів за матеріалами спостережень.
- Культура мислення і мови учнів.

На цій педраді директор школи радив учителям початкових класів проводити уроки мислення серед природи і визначив їх орієнтовну тематику: „Наше село”, „Живе і неживе в природі”, „Сонце – джерело життя”, „Вода в природі”, „У квітучому саду”.

Вже через півтора місяці він виніс на засідання педагогічної ради питання „Розвиток мови і мислення учнів на уроках серед природи”. Про перші враження від цих уроків розповідали вчителі початкових класів, які за прикладом свого директора розпочали проводити такі уроки.

Розчинилися двері класних кімнат, діти почали виходити на зелену травичку, на свіжий вітерець. Уроки читання і арифметики, особливо в I і II класах, стали все частіше проводитися під голубим небом. Це не було відмовою від уроку або втечею від книжки, від науки в світ природи. Навпаки, це збагачувало урок, оживляло книжку, науку.

Проникнення в таємниці дитячого мислення – ця колективна дослідницька праця духовно об'єднала вчителів початкових класів. Вони почали разом працювати над книгою – описом подорожей до джерела дитячої думки. Кожну подорож присвячували якому-небудь явищу природи або порі року. Описи читалися, обговорювалися. Книга природи поповнювалася.

На засіданні педагогічної ради 26 грудня 1969 року Василь Олександрович виніс на обговорення колег надзвичайно важливе на його думку питання „Розвиток мислення учнів”. Звертаючись до колег він зазначив: „Ми багато втратимо, якщо не дамо дітям елементарних знань про природу”.

Питання методики проведення уроків мислення та розвитку зв'язного мовлення серед природи неодноразово виносились на обговорення на засідання психолого-педагогічних семінарів, які були започатковані видатним педагогом ще в 1963 році.

Так, наприклад, на засіданні психологічного семінару 3 грудня 1969 року, в якому брали участь крім вчителів початкових класів і батьки дошкільників, зацікавлено обговорювалося питання: „Найголовніші передумови успішної підготовки до школи дітей в дошкільні роки, Василь Олександрович наголосив на тому, що найбільше впливає на виховання дитини середовище, в якому вона знаходиться від чотирьох до дев'яти років, в тому числі і оточуюча природа. Проведення психологічних семінарів, які Василь Олександрович називав творчою лабораторією вчителя, є актуальними і сьогодні в практиці роботи школи. Часто до цієї важливої справи долучаються психологи навчальних закладів, з якими тісно співпрацює школа. Це дає свої позитивні результати (вагомі)”.

Сьогодні вчителі початкових класів Павлівської школи, – як і радив видатний педагог, – в різні пори року організують цікаві для учнів уроки мислення серед природи. Назву лише кілька тем: „Бджілка на квітці”, „Дідусів виноград”, „Музика весняної горобини”, „Криниця у рідному краї”, „Знову цвітуть каштани”, „Кульбабка”, „У квітучому саду”. Для їх проведення вчителі добирають різні об'єкти живої та неживої природи, організують цікаві спостереження, розвивають у дітей уміння бачити, чути, відчувати серцем красу природи, вчать визначати зовнішні ознаки предметів та явищ, порівнювати та узагальнювати, спостерігати за змінами в природі в різні пори року.

Навіть вивчення букв, як і рекомендував Василь Олександрович, часто здійснюється не за партою, а серед природи. Діти подорожують садом, весело щебечуть біля квітучих каштанів, уважно розглядають листочки на білоріхих берізках, а потім всі зручно сідають в „Зеленому класі” і продовжують спостереження за навколишньою природою. Особливо запам’ятовуються молодшим школярам уроки, які проводять вчителі на березі річки, у лісі, у дідуся Миколи на пасіці.

Для стимулювання образності дитячого мислення та розуміння музики природи на таких уроках використовуються класичні твори композиторів. Музика, яка звучить безпосередньо в природі, допомагає дитині сприйняти пори року, політ джмеля, увянути вальс квітів чи схід сонця, відчуті шепіт пшеничного колосся.

Особливість цих уроків – зацікавити, захопити дитину чарівним світом навколишньої природи, дати імпульс для польоту думки, фантазії. Тільки тоді, наголошував Василь Олександрович, думка в учня працюватиме, якщо в нього виникне здивування: чому саме так? Подив розвиває мислення, зумовлює інтерес до навчання.

Наступна сходинка у розвитку дитячого мовлення – складання творів на основі спостережень. І дійсно, для розвитку своїх творчих задатків дитина має написати про побачене, пережите. За порадою свого наставника павлівські педагоги великого значення надають зразкам: спочатку вони разом з дітьми складають твір, допомагають відшукати потрібні слова, створити образи, сформулювати думки, розгорнути сюжет. Читають твори, написані власноруч. Бо по-справжньому надихнути учнів на творчість, за словами великого педагога, може той учитель, який сам уміє творити. Адже творчість заохочується творчістю.

Педагоги вчать дітей замислюватись над емоційним забарвленням слова, їх лексичним значенням. Учні записують окремі слова, образні вислови до „Словникової скарбнички”, яка є в кожного учня і поповнюється протягом чотирьох років навчання їх у початковій школі. А в „Чарівні скриньки” Золотої Осені, Зими-Білосніжки, Зеленої Весни і Сонячного Літчка діти вкладають слова, словосполучення, речення, які найвиразніше передають настрої кожної пори року. Цей накопичений матеріал використовується при написанні творів, віршів, казок.

Роки навчання дітей в початкових класах В.О.Сухомлинський вважав найефективнішим періодом виховання любові до рідного слова. Він разом з колегами наполегливо прагнув, щоб саме у цьому віці у духовне життя дітей ввійшло якнайбільше слів і словосполучень рідної мови з емоційним забарвленням. В.О.Сухомлинський рекомендував учням початкових класів вивчати ті рядки поетичних творів видатних поетів, які ввійшли в золоту скарбницю національного багатства слова.

Виступаючи на засіданні педради школи з доповіддю „Педагогічна культура уроку і якість знань учнів” 28 грудня 1966 року Василь Олександрович, звертаючись до колег сказав: „Дуже вражає наша байдужість до власної мови. Мова – це наш найголовніший інструмент в роботі. Ми маємо справу з мисленням учня. І коли у вчителя мова примітивна, учням важко сприймати те, що говорить учитель. Слово вчителя найголовніший інструмент у його роботі, і цим інструментом він мусить володіти досконало”.

Виступаючи на засіданні педагогічної ради школи в обговоренні доповіді „Про дотримання єдиного мовного режиму”, видатний педагог знову наголосив, що найголовніше – це культура мови самого вчителя і визначив основні вимоги до неї: ясність, чіткість, визначеність і послідовність.

Аналізуючи стан навчально-виховної роботи за 1962-1963 н.р. та визначаючи завдання на новий, директор школи вказав на те, що вчителі початкових класів повинні звернути особливу увагу на засвоєння орфографічного мінімуму. Їх основне завдання полягає в тому, щоб на основі спостережень над оточуючою природою і життям, на основі уміння читати й писати, навчити дітей змістовно й грамотно викладати свої думки, як усно, так і письмово.

„Складання творів, – наголошував директор школи на засіданні педагогічної ради, – це загальнопедагогічна проблема від розв’язання якої залежить розумовий розвиток дітей, багатство їхнього духовного життя. Дитяче мислення схильне до творчості, треба тільки виробити в дитині прагнення до цього”. І вчителі початкових класів прищеплюють учням перші навички поетичної творчості. Ось лише кілька рядків із дитячих творів:

<p>В „Зеленім класі” ми вчимося мислити. І наш невидимий з природою зв’язок Допомагає все переосмислити, Своїми мріями ми досягнем зірок.</p> <p>Ми пам’ятаємо, як Сухомлинський вчив Спостерігати за життям навколо.</p>	<p>Павлівська школа – рідний дім, Щоранку ми йдемо до неї. Колиска знань радіє всім, Щоразу відкриваючи нам двері.</p> <p>Знання міцні вона дає, Науки кремень легко нам долати.</p>
---	--

Себе всього він дітям присвятив, І ти нам, мов домівка, рідна школо!	В житті, в пригоді нам стає І вчить людей нас шанувати.
Камінська Анастасія, 4-А клас	Курка Єлизавета, 4-А клас

Заключним етапом роботи на уроці мислення є складання казок. Складати казки дітям просто необхідно, стверджував Василь Олександрович, який сам любив казки, знав їх багато і залишив нам у спадок понад півтори тисячі своїх оповідань – мініатюр, казок з яскраво вираженим моральним спрямуванням, написаних простою дохідливою мовою. З великим інтересом слухають сьогоднішні школярі казки, які свого часу складали їхні батьки. Це має позитивний вплив на формування особистості молодшого школяра.

Список використаних джерел та літератури:

1. Сухомлинський В. О. Вибрані твори : в 5 т. / В. О. Сухомлинський. – К., 1976-1977. – Т. 4.
2. Сухомлинський В. О. Директор школи – організатор навчально-виховної роботи : дисертація. – 1955.
3. Сухомлинський В. О. Сто порад учителю / В. О. Сухомлинський // Вибрані твори : у 5 т. – К. : Рад. школа, 1976. – Т. 2.
4. Книги протоколів засідань педагогічних рад Павлівської середньої школи. 1962-1963; 1965-1966; 1969.
5. Книга протоколів психологічного семінару Павлівської середньої школи 1968-1969;
6. Аналіз уроків відвіданих директором Павлівської середньої школи. 1968-1969 н.р.

Анотація

В.Ф.Деркач

Уроки мислення среди природи – один из самых главных средств формирования личности младшего школьника

В статье „Уроки мислення среди природи – один из главных средств формирования личности младшего школьника” Деркач В.Ф. раскрывает опыт работы учителей начальных классов по развитию мышления и связной речи младших школьников в контексте педагогического наследия В. А. Сухомлинского.

Ключевые слова: мышление, личность, средства, наблюдение, урок.

Summary

V.F.Derkach

Lessons of Thinking in the Nature – One of the Most Principle Forms of Personality of Junior Pupil Formation

In the article the author conveys the experience of junior school teachers connected with the development of thinking and connected speech of junior schoolchildren in the context of Vasyl' Sukhomlyns'kyi pedagogical heritage.

Key words: thinking, personality, means, observation, lesson.

Дата надходження статті:

„29” серпня 2011 р.

УДК 371.133–026.15:929–051В.Сухомлинський(477)(051)

І.М.ДИЧКІВСЬКА,

кандидат педагогічних наук, доцент
(м.Рівне)

**Креативність як складова інноваційної діяльності педагога в контексті ідей
В.О.Сухомлинського**

У статті розглядаються особливості креативності як провідної характеристики інноваційної діяльності педагога, аналізуються бар'єри прояву креативності та шляхи їх усунення. Висвітлено окремі аспекти проблеми творчості та творчого розвитку педагога у контексті ідей В.О. Сухомлинського.

Ключові слова: креативність, інноваційна діяльність, педагогічна творчість, В.О. Сухомлинський.

Постановка проблеми в загальному вигляді... Пошук шляхів оновлення педагогічної освіти здійснюється на різних рівнях: одні установи щойно починають розробляти концепції оновлення, інші – вже оформились як новий тип навчального закладу. Інноваційні пошуки приводять до появи, зародження якісно нових зразків освітніх систем, які мають структурно-організаційні особливості, що виявляється у нових формах освітніх закладів (адаптивні освітні установи, дитячі садки-школи, школи-лабораторії, гімназії, ліцеї тощо).